

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента

Шаповал Лесі Іванівни на дисертаційне дослідження

Марініч Жанни Сергіївни

на тему: «Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні»,

подане до захисту у разову спеціалізовану вчену раду на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Дисертація присвячена актуальній темі цивільно-правового регулювання особистих немайнових прав поліцейських в нашій державі. Робота має чітку структуру, що включає вступ, три розділи (з підрозділами) та висновки. Авторка здійснює спробу поєднати загальні норми Цивільного кодексу України зі спеціальним законодавством, зокрема Законом України «Про Національну поліцію» та Дисциплінарним статутом Національної поліції України.

Актуальність обраної здобувачем теми дисертаційного дослідження не викликає сумнівів і зумовлена гострою потребою у вирішенні комплексу теоретичних та практичних проблем, пов'язаних із цивільно-правовим статусом працівників поліції.

Насамперед, авторка влучно звертає увагу на дуалістичну природу правового статусу поліцейського. Здійснюючи публічно-владні повноваження від імені держави, правоохоронець одночасно залишається фізичною особою – носієм повного спектра особистих немайнових прав. У рецензованій роботі справедливо наголошується, що забезпечення соціального буття поліцейського (зокрема, захист його честі, гідності, індивідуальності та ділової репутації) вимагає особливого підходу через підвищену публічність його професійної діяльності та постійне перебування в центрі суспільної уваги.

Здобувач цілком обґрунтовано зазначає, що стрімкий розвиток цифрових платформ і соціальних мереж суттєво ускладнює процес захисту особистих немайнових прав. Умови, за яких будь-яка конфліктна ситуація за участю поліцейського може миттєво набути транснаціонального розголосу з поширенням недостовірної інформації, вимагають негайного перегляду та вдосконалення існуючих цивільно-правових механізмів захисту.

Слід погодитися з позицією дисертанта щодо наявності суттєвої прогалини у вітчизняній правовій доктрині. Незважаючи на те, що загальні питання реалізації та захисту особистих немайнових прав фундаментально досліджені плеядою видатних українських науковців-цивілістів, міжгалузевий зріз цієї проблематики залишався поза належною увагою. Комплексного теоретичного осмислення потребує саме перетин цивільно-правових норм із специфікою адміністративно-правового регулювання поліцейської служби.

Окремо варто відзначити своєчасність дослідження в контексті нинішніх соціально-політичних реалій. У період дії воєнного стану, коли на правоохоронну систему покладено надвисоке навантаження із забезпечення публічної безпеки, питання поваги до особистості поліцейського та формування належного іміджу правоохоронних органів стає питанням не лише приватного інтересу, а й національної безпеки.

Таким чином, вибір теми дисертації є своєчасним, а сформульоване авторкою обґрунтування її актуальності переконливо доводить необхідність поглибленого наукового аналізу заявленої проблематики.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

При вивченні дисертації Марініч Ж. С. та її наукових публікацій, можна зазначити, що авторкою було правильно встановлено мету, об'єкт, предмет і завдання даної наукової роботи. Все це дозволило авторці здійснити логічну і структуровану побудову даного дослідження та провести та дослідження обраної теми у межах визначених обсягів.

Вбачається, що в процесі написання роботи авторка аналізувала різноманітні джерела і якісно обробляла наукові праці відомих дослідників у цьому напрямку, що дозволило їй вирішити значущу наукову задачу, відповісти на актуальні та суттєві питання для науки і практики в галузі цивільного права, пов'язані з розв'язанням комплексу теоретичних і практичних проблем у сфері здійснення та захисту особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні.

В результаті авторка сформулювала рекомендації та пропозиції для подальшого удосконалення теоретичних аспектів і практичних аспектів в галузі цивільного права, що має на меті покращити розуміння і застосування цього виду правовідносин.

Результати даного наукового дослідження було опубліковано Марініч Ж. С. в дев'яти наукових публікаціях. Серед них – сім статей у вітчизняних наукових виданнях, і дві статті у збірниках тез науково-практичних конференцій.

Таким чином, варто зазначити, що дослідження, проведене Марініч Ж.С. у своїй дисертації на тему «Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні», відзначається високим рівнем науковості, а опубліковані статті відображають глибину та сутність обраної наукової теми.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях.

У даній роботі були сформульовані результати та висновки, які є унікальними та мають велику наукову значущість і новизну, оскільки багато питань, які піднімаються в даній роботі раніше не вивчалися або не розглядалися. Зокрема, авторкою уперше:

1) обґрунтовано, що етапами еволюції правового регулювання інституту особистих немайнових прав поліцейського в Україні є: 1) доктринально-філософський етап становлення ідей особистих прав людини (до кінця XIX ст.); 2) етап зародження нормативного регулювання нематеріальних благ (кінець XIX ст. – перша половина XX ст.); 3) міжнародно-правовий етап становлення системи захисту прав людини (друга половина XX ст.); 4) етап становлення правового статусу працівників органів внутрішніх справ (1960 – 1990-ті роки); 5) конституційний етап формування сучасної концепції прав людини, зокрема поліцейського як їх носія (1996 – початок 2000-х років); 6) кодифікаційний етап розвитку інституту особистих немайнових прав (2003–2015 роки); 7) етап реформування правоохоронної системи та формування правового статусу поліцейського (2015–2019 роки); 8) сучасний етап рекодифікації цивільного законодавства й розвитку інституту особистих немайнових прав (2019 рік – дотепер);

2) визначено, що під особистим немайновим правом поліцейського, що забезпечує його соціальне буття, слід розуміти абсолютне суб'єктивне цивільне право, що нерозривно пов'язано з особою поліцейського як єдиного його носія, належить поліцейському як фізичній особі від народження або виникає на підставі закону, характеризується особливостями здійснення та захисту, які зумовлені спеціальним публічно-службовим статусом поліцейського, має довічний характер і спрямоване на

задоволення нематеріальних потреб поліцейського в культурній, соціальній та інших сферах;

3) здійснено диференціацію особистих немайнових прав поліцейського, що забезпечують його соціальне буття, за функціонально-змістовою спрямованістю цих прав у забезпеченні різних сфер соціального буття на:

- особисті немайнові права, що пов'язані з ідентифікацією та персоніфікацією особи поліцейського (право на ім'я (ст. 294 ЦК України); право на зміну імені (ст. 295 ЦК України); право на використання імені (ст. 296 ЦК України); право на індивідуальність (ст. 300 ЦК України); право на недоторканність ділової репутації (ст. 299 ЦК України); право на повагу до гідності та честі (ст. 297 ЦК України));

- особисті немайнові права, що забезпечують захист особистого життя та інформаційного простору поліцейського (право на особисте життя та його таємницю (ст. 301 ЦК України); право на інформацію (ст. 302 ЦК України); право на особисті папери (ст. 303 ЦК України); право розпоряджатися особистими паперами (ст. 304 ЦК України); право на ознайомлення з особистими паперами, які передані до фонду бібліотек або архівів (ст. 305 ЦК України); право на таємницю кореспонденції (ст. 306 ЦК України));

- особисті немайнові права, що пов'язані з використанням зображення поліцейського, його участю в медіа та реалізацією творчого потенціалу (право на захист інтересів фізичної особи під час проведення фото-, кіно-, теле- та відеознімання (ст. 307 ЦК України); право на охорону інтересів особи, яка зображена на фотографіях та в інших художніх творах (ст. 308 ЦК України); право на свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості (ст. 309 ЦК України));

- особисті немайнові права, що забезпечують фізичну автономію та соціальну самореалізацію поліцейського (право на місце проживання (ст. 310 ЦК України); право на недоторканність житла (ст. 311 ЦК України); право на вибір роду занять (ст. 312 ЦК України); право на свободу пересування (ст. 313 ЦК України); право на свободу об'єднання (ст. 314 ЦК України); право на мирні зібрання (ст. 315 ЦК України));

4) аргументовано, що захист особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, має такі особливості, як: 1) поєднання приватно-правового та публічно-правового характеру захисту; 2) підвищений рівень публічного контролю; 3) наявність спеціальних обмежень, пов'язаних із проходженням служби в органах і підрозділах Національної поліції України; 4) специфіка об'єкта захисту, яким є особисті немайнові блага поліцейського (честь, гідність, ділова репутація, зображення тощо), що можуть зазнавати втручання у зв'язку з виконанням службових повноважень; 5) необхідність забезпечення балансу між приватним і публічним інтересом.

Крім того, в роботі авторкою удосконалено:

- розуміння захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, як системи правових засобів і способів впливу, що здійснюються поліцейським або відповідними юрисдикційними органами у разі порушення, невизнання або оспорювання особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, і яка реалізується шляхом застосування відповідних способів захисту з урахуванням особливостей публічно-службового статусу поліцейського, підвищеного рівня публічного контролю та необхідності забезпечення балансу між приватним і публічним інтересом;

- наукове судження про те, що особисті немайнові права, що забезпечують захист особистого життя та інформаційного простору поліцейського, належать поліцейському на загальних підставах як фізичній особі, однак їхня реалізація має низку особливостей, зумовлених характером правоохоронної діяльності, наявністю службових повноважень і доступом до інформації з обмеженим доступом. Зокрема, реалізація поліцейським права на особисте життя та його таємницю поєднується з необхідністю дотримання службової дисципліни, етичних стандартів поведінки та виконання вимог законодавства у сфері запобігання корупції; право на інформацію здійснюється з урахуванням встановлених законом обмежень щодо використання й поширення службової, конфіденційної та іншої інформації з обмеженим доступом; право на особисті папери та розпорядження ними реалізується з урахуванням наявності у таких паперах службових відомостей, отриманих під час виконання службових повноважень; право на таємницю кореспонденції гарантується поліцейському, однак може бути обмежене у випадках і в порядку, визначених законом, зокрема на підставі судового рішення;

- наукове судження про те, що юрисдикційна форма захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, вирізняється комплексністю, багаторівневістю, домінуванням судового захисту, спеціалізацією способів захисту та необхідністю врахування публічно-правової специфіки правового статусу поліцейського.

До того ж, в роботі дістало подальший розвиток:

- положення про те, що особливості здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують фізичну автономію та соціальну самореалізацію поліцейського, полягають у поєднанні загальноправових гарантій з визначеними законом службовими обмеженнями, зумовленими характером правоохоронної діяльності, необхідністю забезпечення публічної безпеки, дотриманням службової дисципліни, принципу політичної нейтральності, а також запобіганням конфлікту інтересів. Такі обмеження мають функціональний характер і спрямовані на забезпечення ефективного виконання поліцейським своїх службових повноважень і підтримання довіри суспільства до поліції;

- розуміння самозахисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, як законної та морально допустимої дії поліцейського, яка спрямована на припинення порушення або запобігання загрози порушення його особистих немайнових прав, що відповідає змісту порушеного права та наслідкам порушення, здійснювана самостійно без звернення до уповноважених органів, із врахуванням службового статусу, етичних норм, авторитету поліції та балансу між приватним і публічним інтересами;

- твердження про те, що застосування конкретного способу захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, зумовлено публічно-службовим статусом поліцейського, що виявляється в підвищеному рівні суспільної уваги до діяльності поліцейського, необхідності врахування меж допустимої критики, необхідності розмежування фактичних тверджень та оцінних суджень, а також потребі забезпечення балансу між приватними та публічними інтересами.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Результати дисертаційного дослідження та зроблені Марініч Ж.С. висновки не викликають суттєвих зауважень.

Усі наукові положення, висновки та рекомендації, викладені в дисертації, в достатній мірі мають наукове обґрунтування і відповідають меті та завданням роботи, які визначені в загальних висновках і висвітлені в публікаціях авторки. Висновки, викладені в дисертаційній роботі, є чіткими та логічними, витікають з отриманих результатів, а рекомендації базуються на дослідженні.

Таким чином, хочемо зазначити, що результати дослідження, які Марініч Ж.С. подає для захисту, відзначаються високим ступенем аргументації та наукового обґрунтування, вони є логічними, переконливими і мають наукову новизну та практичне значення.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методології наукової діяльності. При формулюванні завдань дисертаційного дослідження, які відповідають поставленій меті, авторка детально та системно підходить до їх обґрунтування і логічної розробки, визначаючи наступні етапи:

- 1) простежити стан наукових досліджень і розвитку законодавства, що регулює інститут особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні;
- 2) визначити методологію дослідження інституту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні;
- 3) сформулювати поняття, визначити юридичну природу та здійснити класифікацію особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні;
- 4) схарактеризувати особисті немайнові права, що пов'язані з ідентифікацією та персоніфікацією особи поліцейського;
- 5) визначити особливості особистих немайнових прав, що забезпечують захист особистого життя й інформаційного простору поліцейського;
- 6) окреслити специфіку особистих немайнових прав, що пов'язані з використанням зображення поліцейського, його участю в медіа та реалізацією творчого потенціалу;
- 7) виокремити особливості особистих немайнових прав, що забезпечують фізичну автономію та соціальну самореалізацію поліцейського;
- 8) сформулювати поняття та встановити юридичну природу цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні;
- 9) дослідити форми цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні;
- 10) проаналізувати способи цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні.

Формулювання завдань, визначення мети, об'єкта та предмета дисертаційного дослідження відзначаються своєю ясністю, зрозумілістю і повністю відповідають загальним вимогам. Завдання наукового дослідження було виконано, і мета дослідження була досягнута.

Дане дисертаційне дослідження виконано на високому рівні завдяки відповідній методології дослідження. Авторкою успішно застосовано такі методи як: індукції та дедукції, аналізу та синтезу, системного аналізу, історико-правовий та порівняльно-історичний методи, метод аналогії, порівняльно-правовий та формально-догматичний методи, метод альтернатив.

Таким чином, вбачається, що наукові завдання, які ставились дисертанткою Марініч Ж. С. – виконано на високому методологічному рівні. Марініч Ж.С. опанувала необхідні компетенції для рівня доктора філософії.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Як вбачається з актив впровадження результатів дисертації Ж. С. Марініч в освітній процес та наукову діяльність НАВС, то сформульовані дисертанткою у роботі висновки й пропозиції вже впроваджені в освітній процес і наукову діяльність академії. Таким чином, варто зазначити, що наукові праці Ж. С. Марініч містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, запроваджені для використання в освітньому процесі та науковій діяльності Національної академії внутрішніх справ при викладанні відповідних навчальних дисциплін. До того ж, результати дисертації Ж. С. Марініч були використані в науково-дослідній роботі під час проведення подальших наукових розвідок у сфері цивільного права та процесу.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. В дисертаційному дослідженні Ж. С. Марініч міститься чітка структура, яка відповідає вимогам МОН України та порядку присудження ступеня доктора філософії. Дана робота включає в себе анотацію, вступ, три розділи, кожен з яких поділяється на відповідні підрозділи відповідно до поставлених завдань, а також містить висновки, список використаних джерел та додатки.

Анотація. У короткому викладі, анотація надає загальну оцінку дисертаційного дослідження та узагальнено представляє ключові науково-практичні та теоретичні висновки, які містяться в роботі. Анотація дисертації точно відображає її основний зміст та висловлює основні положення дослідження, подана як українською, так і англійською мовами.

У вступі даного дослідження авторка обґрунтовує актуальність даної теми, оцінює ступінь наукового розвитку теми, вказує на зв'язок із науковими програмами і планами, визначає мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, формулює наукову новизну і практичну важливість отриманих результатів дослідження, а також надає інформацію щодо апробації даного наукового дослідження.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні» складається з трьох підрозділів.

У першому параграфі першого розділу дисертації авторкою здійснено ґрунтовний огляд стану наукової розробки проблематики особистих немайнових прав та проаналізовано еволюцію законодавства, що регулює соціальне буття поліцейського в Україні. Дисертантка детально дослідила доктринальний доробок декількох поколінь українських цивілістів – від фундаторів радянського періоду до сучасних дослідників епохи рекодифікації цивільного законодавства. Встановлено, що попри значну кількість праць, присвячених особистим немайновим правам фізичних осіб загалом, питання захисту та реалізації цих прав саме у поліцейських як суб'єктів із особливим публічно-службовим статусом залишалося фрагментарним і комплексного вивчення не набуло.

Дисертанткою запропоновано авторську періодизацію еволюції правового регулювання інституту особистих немайнових прав поліцейського, яка включає вісім етапів: від доктринально-філософських витоків і міжнародно-правового становлення до сучасного етапу реформування правоохоронної системи та рекодифікації цивільного права (2019 – дотепер). З'ясовано, що актуальність дослідження

зумовлена сукупністю чинників: імплементацією європейських стандартів, специфікою правового статусу поліцейського як носія владних повноважень, наявністю законодавчих прогалин та підвищеними ризиками службової діяльності в умовах воєнного стану.

У **другому параграфі першого розділу** дисертації проведено комплексне обґрунтування методологічної основи дослідження інституту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. Авторкою визначено методологію як цілісну систему принципів і засобів пізнання, що дозволяє розкрити сутність особистих немайнових прав поліцейського у двох вимірах – вузькому (сукупність методів) та широкому (вчення про шлях пізнання). Дисертантка аргументувала застосування широкого спектра загальнонаукових та спеціально-юридичних методів: індукції та дедукції (для виявлення ознак прав), системного аналізу (для дослідження структури інституту), історико-правового та порівняльно-правового (для вивчення генези та досвіду країн ЄС).

Особливу увагу в параграфі приділено застосуванню методу альтернатив (за К. Поппером), який дозволив дисертантці вийти за межі догматичних уявлень про виключно немайновий характер особистих прав. Шляхом зіставлення конкуруючих теорій висунуто та обґрунтовано гіпотезу про потенційну майнову природу окремих нематеріальних благ (зокрема, права на ім'я), їх здатність до об'єктивації, автономного існування від носія та економічну цінність у сучасному цивільному обороті. Встановлено, що такий підхід забезпечує перехід від статичного до еволюційного розуміння правової природи соціального буття поліцейського, що є необхідним для формування дієвих механізмів їх цивільно-правового захисту.

У **третьому параграфі першого розділу** дисертації авторкою розкрито поняття, юридичну природу та класифікацію особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. Дисертантка ґрунтовно проаналізувала галузеву природу цих прав, підтримавши цивілістичну позицію щодо поєднання їх охоронної та позитивної регулятивної функцій. Встановлено, що публічно-службовий статус поліцейського не обмежує його загальноцивільну правосуб'єктність, а лише зумовлює специфіку реалізації прав у професійному середовищі.

Авторкою виокремлено п'ять фундаментальних ознак досліджуваного інституту: загальна правосуб'єктність носія, довічний характер, специфічні підстави виникнення (народження або закон/вступ на службу), нематеріальна природа та абсолютна невідчужуваність від особи. Особливу увагу приділено дискусійному питанню економічного змісту цих прав: дисертантка аргументувала «подвійну» природу окремих об'єктів (ім'я, зображення), які, попри свою нематеріальність, здатні до об'єктивації та потенційної оборотоздатності. На основі проведеного аналізу сформульовано авторське визначення **особистого немайнового права поліцейського**.

Дисертанткою запропоновано авторську класифікацію особистих немайнових прав поліцейського за функціонально-змістовою спрямованістю, розподіливши їх на чотири групи:

- права, пов'язані з ідентифікацією та персоніфікацією (ім'я, честь, гідність);
- права на захист особистого життя та інформаційного простору (таємниця приватного життя, особисті папери);
- права, пов'язані з використанням зображення та медіа-активністю;

- права на фізичну автономію та соціальну самореалізацію (місце проживання, свобода пересування та об'єднання). З'ясовано, що така диференціація дозволяє врахувати баланс між приватним інтересом особи та публічним статусом поліцейського як представника держави.

У **першому параграфі другого розділу** дисертації авторкою проведено комплексне дослідження правової природи та особливостей реалізації особистих немайнових прав, що забезпечують ідентифікацію та персоніфікацію особи поліцейського. Дисертанткою встановлено, що ця група прав (на ім'я, індивідуальність, ділову репутацію, честь і гідність) становить фундамент правового статусу поліцейського, поєднуючи в собі ознаки особистого немайнового блага фізичної особи та інструменту офіційної службової ідентифікації представника державної влади.

Дисертанткою детально досліджено суб'єктний склад та зміст права на ім'я в контексті поліцейської діяльності. З'ясовано, що для поліцейського ім'я виступає не лише засобом приватної індивідуалізації, а й обов'язковим елементом службової ідентифікації під час звернення до громадян (ч. 3 ст. 18 Закону України «Про Національну поліцію»), що фіксується у посвідченні, жетоні та процесуальних документах. Наголошується на нерозривному зв'язку правильності написання імені з юридичною відповідальністю за вчинені службові дії.

Окрему увагу дисертанткою приділено трансформації права на індивідуальність та ділову репутацію в межах службових відносин. Обґрунтовано, що право на індивідуальність поліцейського зазнає правомірних обмежень, зумовлених необхідністю дотримання службової дисципліни, носіння однострою та уніфікації зовнішності. Водночас авторкою сформульовано спеціалізоване поняття «ділової репутації поліцейського».

Дисертанткою також з'ясовано специфіку категорій честі та гідності поліцейського. Встановлено, що ці блага мають комплексний характер: вони захищають як внутрішню самооцінку особи, так і її зовнішній професійний авторитет. Авторка виокремлює правомочність поліцейського ініціювати не лише цивільні, а й спеціальні службові процедури захисту у разі посягання на його професійну честь. У висновках підкреслюється, що ефективний захист ідентифікаційних прав поліцейського є презумпцією належного авторитету державної влади та гарантією недоторканності індивідуальної сфери правоохоронця.

У **другому параграфі другого розділу** дисертації авторкою проведено комплексне дослідження юридичної природи та особливостей реалізації особистих немайнових прав, що забезпечують захист особистого життя та інформаційного простору поліцейського. Дисертанткою встановлено, що ця група прав (на приватність, таємницю особистого життя, інформацію, особисті папери та кореспонденцію) поєднує приватно-правову природу з суттєвими публічно-правовими обмеженнями, зумовленими специфікою правоохоронної діяльності. Наголошується, що на відміну від пересічних громадян, межі особистого життя поліцейського перебувають під постійним впливом принципу публічного інтересу та вимог антикорупційного законодавства.

Дисертанткою детально досліджено зміст права на особисте життя та його таємницю крізь призму службової етики. З'ясовано, що поліцейський зобов'язаний дотримуватися стандартів доброчесної поведінки не лише під час служби, а й поза нею, оскільки його приватні вчинки прямо впливають на авторитет Національної поліції та рівень довіри суспільства. Окрему увагу приділено обов'язку розкриття

частини конфіденційної інформації (через декларування статків та повідомлення про конфлікт інтересів), що визначається авторкою як правомірне втручання держави у приватну сферу з метою забезпечення прозорості служби.

Також дисертанткою з'ясовано особливості реалізації права на інформацію та особисті папери. Встановлено специфічний правовий режим «особистих паперів».

Авторка обґрунтовує, що таємниця кореспонденції поліцейського залишається недоторканою на загальних підставах, проте може бути обмежена виключно за рішенням суду в межах кримінального провадження. У висновках параграфа підкреслено, що ефективний баланс між правом на приватність та службовим обов'язком є запорукою професійної безпеки поліцейського та правомірності функціонування всієї правоохоронної системи.

У третьому параграфі другого розділу дисертації авторкою проведено комплексне дослідження юридичної природи та особливостей реалізації особистих немайнових прав, що пов'язані з використанням зображення поліцейського, його участю в медіа та реалізацією творчого потенціалу. Дисертанткою встановлено, що право на зображення має подвійну природу, оскільки поєднує в собі як особистий немайновий інтерес захисту від небажаного оприлюднення, так і потенційну майнову складову (комерційну цінність), що особливо актуально в умовах сучасного інформаційного суспільства та медіатизації правоохоронної діяльності.

Дисертанткою детально досліджено специфіку правомочностей поліцейського щодо свого зображення під час виконання службових обов'язків. З'ясовано, що у цій сфері діє презумпція згоди на знімання, оскільки діяльність поліції має відкритий характер і здійснюється в публічних місцях. Проте авторка наголошує на збереженні за поліцейським права вимагати припинення показу матеріалів у частині, що стосується його приватного життя, чим обґрунтовується необхідність дотримання балансу між суспільним інтересом та особистою недоторканністю правоохоронця.

Окрему увагу дисертанткою приділено реалізації права на свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості. Встановлено, що поліцейські як суб'єкти творчого процесу мають право на вільний вибір форм і змісту самовираження, а цензура їхніх результатів праці не допускається. Водночас авторкою виокремлено службові обмеження: результати творчості не повинні розголошувати таємницю досудового розслідування, містити інформацію з обмеженим доступом або підривати авторитет органів правопорядку.

Також дисертанткою з'ясовано взаємозв'язок між свободою творчості та виникненням прав інтелектуальної власності у поліцейських. Сформульовано авторське визначення права поліцейського на власне зображення.

У висновках підкреслюється, що належна регламентація цих прав є важливою умовою для інтелектуальної самореалізації поліцейського та формування позитивного іміджу Національної поліції в медіапросторі.

У четвертому параграфі другого розділу дисертації авторкою проведено комплексне дослідження юридичної природи та особливостей реалізації особистих немайнових прав, що забезпечують фізичну автономію та соціальну самореалізацію поліцейського. Дисертанткою встановлено, що ця група прав (на місце проживання, недоторканність житла, вибір роду занять, свободу пересування, об'єднання та мирні зібрання) має особливий правовий режим, який полягає у збалансуванні приватних інтересів правоохоронця як фізичної особи та публічних інтересів держави. Наголошується, що більшість цих прав зазнає правомірних функціональних

обмежень, зумовлених необхідністю забезпечення оперативної готовності та політичної нейтральності поліції.

Дисертанткою детально досліджено специфіку прав на місце проживання та свободу пересування. З'ясовано, що ці права обмежені нерозривним зв'язком із місцем дислокації підрозділу та можливістю службового переведення. Авторка підкреслює, що в умовах воєнного стану автономія поліцейського у виборі місця перебування фактично підпорядковується завданням оборони та безпеки. Водночас виокремлено позитивний аспект – наявність спеціальних житлових гарантій (службове житло), що є формою державної підтримки цього права.

Окрему увагу дисертанткою приділено праву на вибір роду занять та свободу об'єднання крізь призму антикорупційного законодавства. Встановлено суворі обмеження щодо сумісництва та підприємницької діяльності (за винятком викладацької чи творчої), що спрямовано на запобігання конфлікту інтересів. Авторка детально аналізує принцип політичної нейтральності, який виключає можливість членства поліцейського в політичних партіях, проте зберігає за ним право на створення професійних спілок для захисту трудових прав, за винятком права на страйк.

Також дисертанткою з'ясовано особливості реалізації права на мирні зібрання. Обґрунтовано, що участь поліцейського в таких заходах як учасника обмежена його професійним обов'язком забезпечувати правопорядок під час цих самих заходів. У висновках параграфа підкреслено, що встановлені законом обмеження фізичної автономії поліцейського є професійно необхідними та спрямовані на забезпечення ефективного функціонування Національної поліції як аполітичного та дисциплінованого органу виконавчої влади.

У **першому параграфі третього розділу** дисертації авторкою проведено комплексне дослідження поняття та юридичної природи цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. Дисертанткою встановлено, що захист є невід'ємним елементом механізму правового регулювання, ефективність якого безпосередньо залежить від злагодженості норм цивільного права, юридичних фактів та суб'єктивних прав учасників. Наголошується, що в умовах воєнного стану актуальність захисту прав поліцейського зростає, оскільки держава змушена впроваджувати обмеження задля безпеки, що потребує вдосконалення національних засобів правового захисту.

Дисертанткою детально досліджено наукові підходи до розуміння «права на захист» у суб'єктивному та об'єктивному значеннях.

Окрему увагу дисертанткою приділено специфіці захисту особистих немайнових благ (честі, гідності, приватності), що мають нематеріальну природу та тісний зв'язок із особою носія. Авторка обґрунтовує, що реалізація права на захист поліцейським відбувається в умовах підвищеного публічного контролю, де необхідно дотримуватися балансу між інтересами особи та авторитетом Національної поліції.

Також дисертанткою сформульовано авторське визначення цивільно-правового захисту особистих немайнових прав поліцейського.

У висновках параграфа підкреслено, що такий захист має не лише правове, а й значне соціально-політичне значення, оскільки є гарантом стабільності професійної діяльності та недоторканності приватного життя правоохоронця.

У **другому параграфі третього розділу** дисертації авторкою проведено комплексне дослідження форм цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. Дисертанткою

встановлено, що форма захисту є системою взаємопов'язаних організаційних і правових заходів, які здійснюються або уповноваженими органами, або самим носієм права. Наголошується, що вибір конкретної форми захисту залежить від характеру порушення, а ефективність реалізації прав поліцейського безпосередньо пов'язана з наявністю дієвого механізму їх відновлення.

Дисертанткою детально досліджено юрисдикційну форму захисту, яка поділяється на загальну (судову) та спеціальну (адміністративну та нотаріальну). З'ясовано, що судова форма є найдосконалішою та універсальною, оскільки дозволяє застосовувати широкий спектр способів захисту, включаючи відшкодування моральної шкоди та визнання дій органів влади незаконними. Водночас авторкою встановлено, що нотаріальний захист не поширюється на особисті немайнові права поліцейського, оскільки його об'єктом є виключно майнові права.

Окрему увагу дисертанткою приділено неюрисдикційній формі захисту, зокрема самозахисту цивільних прав. Обґрунтовано, що самозахист поліцейського – це законна та морально допустима протидія порушенням, яка здійснюється самостійно, без звернення до державних органів. Авторка виокремлює специфічні вимоги до самозахисту поліцейського: дії правоохоронця мають бути адекватними порушенню та не повинні підривати авторитет Національної поліції чи порушувати службову дисципліну.

Також дисертанткою сформульовано авторське визначення юрисдикційної та неюрисдикційної форм захисту прав поліцейського, які враховують специфіку його публічно-службового статусу. У висновках параграфа підкреслено, що багаторівневність системи захисту (від самозахисту до звернення до суду) забезпечує комплексне гарантування особистих немайнових благ поліцейського в умовах сучасних соціальних та безпекових викликів.

У третьому параграфі третього розділу дисертації авторкою проведено комплексне дослідження способів цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. Дисертанткою встановлено, що спосіб захисту є матеріально-правовим заходом примусового характеру, за допомогою якого здійснюється відновлення порушених прав та вплив на правопорушника. Наголошується, що вибір конкретного способу захисту здійснюється поліцейським на власний розсуд, що є прямим виявом принципу диспозитивності в цивільному праві.

Дисертанткою з'ясовано специфіку застосування загальних способів захисту та спеціальних засобів, що орієнтовані на захист саме нематеріальних благ правоохоронця.

Окрему увагу дисертанткою приділено особливостям застосування цих способів у контексті публічно-службового статусу поліцейського. Обґрунтовано, що при здійсненні захисту честі, гідності та репутації необхідно враховувати ширші межі допустимої критики щодо поліцейського як публічної особи, проте чітко відмежовувати її від поширення недостовірних фактичних тверджень. Авторка виокремлює складність доказування моральної шкоди в професійній сфері та наголошує на важливості оперативного припинення порушень в інформаційному просторі (соціальних мережах та медіа).

Також дисертанткою з'ясовано механізм реалізації права на спростування та право на відповідь. Сформульовано висновок, що система способів захисту прав поліцейського має комплексний характер, де превентивні заходи відіграють ключову роль у мінімізації репутаційних втрат. У висновках параграфа підкреслено, що

ефективність обраного способу захисту залежить від балансу між приватним правом поліцейського на повагу до його особистості та правом суспільства на отримання інформації про діяльність правоохоронних органів.

Після кожного розділу, а також у підсумковій частині дисертації Марініч Ж.С. сформульовано висновки, що відповідають поставленим цілям і завданням дослідження, узгоджуються з отриманими результатами, є належно аргументованими та характеризуються високим рівнем достовірності.

Перелік використаних джерел налічує 216 позицій і займає 23 сторінки, до нього включено як вітчизняні, так і зарубіжні публікації.

Слід підкреслити, що кожен розділ дисертаційної роботи Марініч Ж.С. має самостійну наукову цінність і водночас слугує підґрунтям для наступного викладу матеріалу. Це забезпечує цілісність дослідження та формує основу для розв'язання практичного завдання – визначення й вирішення комплексу теоретичних і прикладних проблем у сфері реалізації та захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні.

З огляду на викладене можна дійти висновку, що дисертація Марініч Ж.С. відповідає встановленим вимогам і є завершеною науковою працею.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації на практиці. Результати, отримані в ході дисертаційного дослідження Марініч Ж.С., можуть бути рекомендовані для використання у наступних сферах: освітній процес в закладах вищої освіти з юридичним спрямуванням, у наукових дослідженнях наукових установ, при підготовці наукових публікацій та монографій, при плануванні та проведенні досліджень у цьому напрямку, а також у практичній діяльності.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Разом із тим, загалом позитивно оцінюючи виконану наукову роботу, варто звернути увагу на окремі дискусійні аспекти, які, на нашу думку, потребують додаткового обґрунтування або уточнення під час захисту:

1) в другому пункті новизни «вперше» авторка зазначає що варто розуміти під особистим немайновим правом поліцейського, *що забезпечує його соціальне буття: «під особистим немайновим правом поліцейського, що забезпечує його соціальне буття, слід розуміти абсолютне суб'єктивне цивільне право, що нерозривно пов'язано з особою поліцейського як єдиного його носія, належить поліцейському як фізичній особі від народження або виникає на підставі закону, характеризується особливостями здійснення та захисту, які зумовлені спеціальним публічно-службовим статусом поліцейського, має довічний характер і спрямоване на задоволення нематеріальних потреб поліцейського в культурній, соціальній та інших сферах».* Таким чином, з цього визначення вбачається, що особисте немайнове право поліцейського *«належить поліцейському як фізичній особі від народження».* Проте людина не народжується поліцейським. Від народження їй належать базові особисті немайнові права як звичайній фізичній особі (право на життя, здоров'я, ім'я тощо). Тому юридично некоректно стверджувати, що специфічне «право поліцейського» виникає з народження. Набагато точніше буде вказати, що таке право поліцейського виникає з моменту набуття особою статусу поліцейського. Також, у цьому ж визначенні йде мова про *«довічний характер»* особистого немайнового права поліцейського. Але варто зазначити, що людина не є поліцейським усе життя. Вона набуває цього спеціального статусу в певний момент (прийняття присяги, призначення на посаду) і втрачає його (звільнення, вихід на пенсію, перехід на іншу роботу). Якщо це право зумовлене *«спеціальним публічно-службовим статусом»* (як

слухно було зазначено раніше в абзаці), то воно за своєю природою не може бути довічним. Воно є *строковим* – тобто існує в такому специфічному вигляді рівно стільки, скільки особа перебуває у статусі поліцейського. Очевидно, в своєму визначенні авторка хотіла підкреслити, що навіть після звільнення (на пенсії) колишній поліцейський зберігає певну недоторканність, право на захист своєї репутації, сформованої за роки служби. Тому, тут можна вести мову не про «довічне право», а про *збереження права на захист після втрати спеціального статусу*.

2) На стор. 78 дисертаційного дослідження дисертантка дає авторське визначення поняттю «честь поліцейського», трактуючи його як *«особисте немайнове благо, що полягає у сформованій у суспільстві позитивній соціальній оцінці професійних, моральних і службових якостей поліцейського, яка формується у процесі виконання ним повноважень у сфері правоохоронної діяльності та ґрунтується на дотриманні законності, Присяги поліцейського, принципів діяльності поліції, службової дисципліни та норм професійної етики»*. З огляду на усталені цивілістичні підходи, до цієї дефініції та загальної концепції виникають два взаємопов'язані зауваження:

По-перше, має місце термінологічне накладання понять. З наведеного визначення випливає, що честь поліцейського включає оцінку його *професійних і службових* якостей. Проте у цивільному праві оцінка професійних та ділових якостей особи охоплюється категорією «ділова репутація» (ст. 299 ЦК України), тоді як «честь» (ст. 297 ЦК України) традиційно стосується морально-етичних якостей людини. Тому, на нашу думку, доцільним тут є чітке розмежування цих аспектів, щоб уникнути змішування різних за своєю правовою природою немайнових благ.

По-друге, дискусійною є сама природа виокремлення такого специфічного блага. Відповідно до положень статті 269 ЦК України, «особисті немайнові права належать кожній фізичній особі від народження або за законом. Особисті немайнові права фізичної особи не мають економічного змісту. Особисті немайнові права тісно пов'язані з фізичною особою...»

Набуття особою спеціального публічно-службового статусу (зокрема, вступ на службу до поліції) не породжує виникнення у неї паралельного або додаткового нематеріального блага. На нашу думку, робота в поліції не наділяє людину якоюсь «новою» чи окремою честю. Це та сама загальнолюдська честь, яка просто опиняється в інших умовах: до поліцейських висуваються вищі моральні вимоги, а їхня репутація частіше наражається на ризики. Тому ідея авторки про існування специфічної «честі поліцейського» потребує додаткового обґрунтування.

Наведені зауваження і побажання хоча і мають дискусійний характер, але не впливають на загальний позитивний висновок щодо дисертації. Представлена дисертаційна робота є завершеною науковою роботою, і сформульовані у ній рекомендації та висновки мають важливе наукове і практичне значення.

Відсутність порушень академічної доброчесності. У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Ж. С. Марініч на тему «Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні» є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок
про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація Марініч Жанни Сергіївни на тему «Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є цілісною і комплексною, представляє завершену наукову працю та включає в себе нові науково обґрунтовані висновки, які відрізняються за своєю новизною у постановці та розв'язанні проблем, пов'язаних із особистими немайновими правами, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні.

Рецензована робота відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 08 квітня 2025 року № 426), наказу МОН України №40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44), а її авторка – Марініч Жанна Сергіївна заслуговує на присудження наукового **ступеня** доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

Доцент кафедри цивільного права та процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Л.Ш. **Леся ШАПОВАЛ**
Згідно рішення
провадимої комісії
ВІДПОВІДАЄ
ПОСТІЙНИМ СКЛАДОМ
КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
М.Ш.

